

REFORMA NEOLIBERAL A L'EDUCACIÓ PERUANA. CANVIS AMB OLLANTA?*

Sigfredo Chiroque Chunga,

president i investigador de l'Institut de Pedagogia Popular (IPP). Correu: <schiroque@ipp-peru.com>

Hi ha debats sobre el concepte de la categoria "reforma educativa"¹. Aquí l'entendrem com un conjunt coherent de canvis que cerquen alterar el sistema educatiu -en la seva totalitat o en els components centrals- per a aconseguir una finalitat diferent a l'existent. No sempre les autoritats denominen com a "reforma" aquests canvis. No tota reforma té una finalitat coherent als interessos populars.

En els últims 40 anys, en el Perú, hem tingut dues reformes educatives: La reforma progressista, amb Velasco Alvarado, i la reforma educativa neoliberal, que es va iniciar amb Fujimori, amb el cartell de "modernització educativa" i que el candidat Ollanta Humala va prometre eliminar. S'estarà complint aquesta promesa? En aquest article, ens referirem a aquesta última reforma educativa.

Podríem establir quatre moments en la reforma educativa neoliberal en el Perú:

- Inici de la reforma neoliberal, via canvis autoritaris en l'enfocament i processos bàsics en la gestió educativa i en el treball docent (Govern de Fujimori, 1990-1999).
- Desenvolupament hegemònic de la reforma neoliberal, amb vernís participatiu i democràtic (Governs de Valentín Paniagua i Alejandro Toledo, 2000-2005).
- Aprofundiment autoritari del model de reforma educativa neoliberal, tenint com a eix canvis en el camp magisterial (Govern d'Alan García, 2006-2011).
- Relatius intents de plasmar una "revolució educativa", superant la proposta neoliberal (Govern d'Ollanta Humala, 2011).

Primer moment. Reforma que s'inicia amb el govern de Fujimori

L'ingrés de l'enginyer Alberto Fujimori al Govern, en la dècada dels 90, va portar per a la societat peruana en general i per a l'educació peruana en particular, l'acceptació explícita del model neoliberal, sota l'orientació del Banc Mundial. Davant d'una greu crisi deixada pel primer Govern d'Alan García, es varen postular les reformes neoliberals.

Segons Carlos Bolonya Behr -exministre d'economia de Fujimori i un dels més entusiastes impulsors del programa neoliberal- només hi cabia fer "cinc grans reformes estructurals", en el marc neoliberal² i una d'elles era la reforma educativa.

1 Rosa María Torres, per exemple, assumeix la "reforma" com un conjunt de postulats teòrics per a la transformació educativa, mentre que el "canvi" seria la transformació realment executada. Veure: CÁRDENAS COLMENTER, Antonio Luis, RODRÍGUEZ CÉSPEDES, Abel i ATORRES, Rosa María (2000). *El mestre, protagonista del canvi educatiu*. Santafè de Bogotá, Corporación Tercer Mundo, Convenio Andrés Bello i Aula Abierta Magisterio.

2 BOLOÑA BEHR, Carlos (1993). *Cambio de rumbo*. Lima, Quinta Edición, Instituto de Economía de Libre Mercado. Pág. 58ss.

En el cas peruà, amb el rètol de modernització educativa, durant el primer i segon Govern del dictador Fujimori, es varen prendre algunes mesures importants, la majoria d'elles sota l'orientació, condicionament i tutela del Banc Mundial. De manera interessant, les polítiques aparentment es varen anar desenvolupant sense un pla preconcebut, des de l'inici del govern fujimorista, però després, l'agost-setembre de 1997, va posar al debat la seva "Nova Proposta" en el camp educatiu com una totalitat coherent³.

5. Terciarització dels serveis educatius a càrrec de l'Estat.
6. Impuls a una gestió educativa fragmentada i pragmàtica.
7. Intent de municipalització de l'educació, privatitzant els serveis Magisterials.
8. Control autoritari del moviment sindical magisterial.

Segon moment. La reforma neoliberal avança amb vernís participatiu i democràtic

El Govern de Transició del Dr. Valentín Panigua, que va succeir Fujimori, va tenir només 10 mesos de gestió. No hi va haver grans canvis.

De juliol de 2001 a juliol de 2006, les polítiques del govern de Toledo en relació a la reforma educativa neoliberal iniciada per Fujimori té dos moments molt precisos:

- Expectativa de canvis alternatius a la proposta neoliberal, durant el curt període de la gestió

del ministre Nicolás Lynch, i

Podem considerar com a mesures explícitament neoliberals:

1. La reducció formal del Ministeri d'Educació (MED).
2. Currículum per competències (prioritat del "saber fer").
3. Facilitats i lleis per a incentivar la privatització de l'educació.
4. Augment dels anys de treball per a tenir dret a jubilació.

- Desenvolupament de la reforma neoliberal, juntament amb mesures participatives i democràtiques.
9. Expectativa reformista, posant com a Ministre d'Educació el progressista Nicolás Lynch;
 10. Pràctiques participatives i democràtiques, sense alterar el model.
 11. Inici de la moratòria curricular o reduccionisme dels aprenentatges per als més pobres.

³ La Revista "Autoeducación" N° 54 puso a debate esta propuesta. Lima, IPP, febrero 1998.

Tercer moment. Aprofundiment autoritari del model, amb eix a les polítiques magisterials

En el camp educatiu -en el seu segon govern- l'APRA executa mesures aparentment desarticulades, encara que el gener de 2006 va aprovar com a llei el Projecte Educatiu Nacional fins al 2021 (PEN) elaborat pel plural Consell Nacional d'Educació (CNE)⁴. El Govern "aprista" aprofundeix mesures de continuïsmes i perfeccionament del model neoliberal, tenint com a eix la seva política magisterial on s'hi inclouen un conjunt de decisions de caràcter sindical.

Operativament, destacam aquí les mesures que vénen perfilant millor el model neoliberal:

12. Municipalització de l'educació, incentivant la seva privatització.
13. Reconeixement legal de l'educació com a "servei" objecte de "compravenda". Això va servir per complir les clàusules de l'Organització Mundial de Comerç, per a la signatura de tractats de Lliure Comerç, incloent-hi els serveis educatius.
14. Estratègic continuïsmes en la moratòria curricular o fragmentació de la formació integral dels educands.

15. Nova Llei de Carrera Pública Magisterial. Es tracta d'un nou Estatut Docent que reconeix l'educació com a servei públic essencial, retallant el dret a la vaga, possibilita les avaluacions que poden provocar la pèrdua de l'estabilitat laboral, introdueix la meritocràcia i retalla diversos drets adquirits pel magisteri. Amb aquesta Llei es va aconseguir dividir el magisteri peruà.

16. Política de control sindical. Reducció dels representants del sindicat i prohibició del descompte per quota sindical. Els pensadors de la dreta peruana assumeixen que el Govern "aprista" va fer entrar en crisi el sindicat magisterial.

17. Aprofundiment en l'educació de l'enfocament colonitzador, eurocèntric i de segregació en l'educació peruana. L'Educació Intercultural Bilingüe va ser distorsionada i es varen ampliar les diferències entre l'educació pública i la privada, entre l'educació urbana i la rural. A través de l'educació, es va cercar imposar el model civilitzador occidental, deixant de banda l'enfocament de "Bon Viure" propi dels nostres pobles.

Quart moment. Intents d'una "revolució educativa"

L'abril de 2011, es varen realitzar les últimes eleccions presidencials al Perú. De la desena de candidats, només en varen quedar dos: Keiko Fujimori (la filla del dictador Fujimori) i Ollanta Humala, que preconitzava una "gran transformació". En l'àmbit sectorial, postulava una "revolució educativa".

En segona volta electoral, Ollanta Humala va obtenir un 53% dels vots vàlids de la població peruana. El vot magisterial vàlid per a aquest candidat va ser del 83%. Tots esperaven i segueixen esperant que s'iniciassin un conjunt de canvis substantius en el camp educatiu. Aquesta esperança va créixer quan es va nomenar com a ministra d'Educació, la progressista sociòloga Patricia Sales, la qual va formar equip amb altres persones tipificades com a progressistes o d'esquerra. En el Perú, es va començar a parlar

⁴ De manera interessant, els gremis d'empresaris (CONFIEP) i de docents (SUTEP), així com el Fòrum Acord Nacional (que organitza tots els partits polítics formals del Perú) han donat suport al CNE i al PEN.

obertament que s'acostava una "revolució educativa".

Però, una revolució no és un canvi qualsevol. Suposa canvis radicals, estructurals i més o menys ràpids. Operacionalment, una revolució educativa es produeix, quan (en un termini més o menys curt, diguem d'una a dues dècades) de manera sincrònica i holística:

- Es canvien els Paradigmes (PA) en el model educatiu.
- Es modifiquen els Resultats (RE) del sistema educatiu.
- S'alteren els Factors (FA) que determinen i condicionen els resultats.

I els que assumeixen aquests tres canvis en els PARadigmes, REsultats i FActors (PAREFA) han d'organitzar-se com a SUBJECTES de la Revolució Educativa (direcció i base de suport), dissenyant i posant en marxa un PROGRAMA de la Revolució Educativa de manera sistemàtica.

"No tot canvi revolucionari -radical i més o menys ràpid- és positiu. Per exemple, podem dir que la bomba atòmica..."

I tot això hauria de produir-se en un marc més ampli de "Gran Canvi". És impossible una autèntica revolució educativa, sense un marc de revolució social, encara que es pot dir que hi ha una relació dialèctica entre ambdues categories.

No tot canvi revolucionari -radical i més o menys ràpid- és positiu. Per exemple, podem dir que la bomba atòmica va revolucionar les armes de guerra, encara que ella tingui un segell negatiu.

Des d'una perspectiva popular, no totes les revolucions educatives han estat positives, però no per això hem de deixar d'assenyalar-les com a "revo-

lucions". Així tenim que -en l'últim mig segle, al Perú- hem tingut dues reformes (revolucions) educatives: a) La progressista i truncada de Velasco Alvarado (1969-1974) i b) La neoliberal, en marxa des de 1990 fins ara (novembre de 2011). En ambdós casos, es varen alterar: els paradigmes de l'educació, els resultats del sistema educatiu, i els factors que determinen i condicionen l'assoliment dels resultats establerts. Tota revolució educativa, insistim, hauria de comportar canvis en PAREFA.

Després de prop de cinc mesos del Govern d'Ollanta, tot fa veure que la "gran transformació" es va quedar en el discurs de la primera volta electoral. Sense aquest marc i sense tenir la base social organitzada (organitzat el subjecte col·lectiu de canvi en el sector) una autèntica revolució educativa "no dona més".

Durant l'actual Govern, ja s'han anunciat alguns canvis de polítiques alternes dins del MED. I aquests canvis anunciats -en la majoria dels casos- són positius, com es desprèn d'una anàlisi de la nova Llei del Pressupost 2012 (aprovada i no promulgada fins avui) i dels compromisos que el Ministeri d'Educació està signant amb els governs regionals.

No dubtam a assenyalar que la majoria d'aquestes noves polítiques educatives previstes per al 2012 resulten ésser positius "avanços". Per exemple,

l'anunci de tenir "currículums regionals" o el de posar fi a la "moratòria curricular" que condemna els fills del poble a ser formats prioritàriament (gairebé exclusivament) en lectoescriptura i matemàtica. A partir de 2012, es donaria prioritat a: comunicació, matemàtica, ciències, ciutadania i capacitats productives.

Aquests avenços anunciats, en la mesura que es plasmin posaran a caminar un conjunt de canvis en l'educació peruana, encara que no siguin els que finalment alterin el model. Aquests canvis poden anar a poc a poc constituint una reforma, però això depèn de factors interns (base social de suport) i externs al sector (favorable context sociopolític).

"...aquesta possibilitat comporta un dur treball, perquè el sentiment de canvi del magisteri es transformi en consciència i en organització."

En el moment d'escriure aquesta reflexió, sabem que el context sociopolític nacional del Perú és incert. Tot fa preveure que deixaran de costat les tesis de la "gran transformació". Simplement s'ha

optat per "canvis dins del model", amb una alta dosi de pragmatisme. Segons alguns portaveus del Govern, Ollanta Humala hauria assenyalat que ell no és ni "de dreta", ni "d'esquerra", sinó "de baix". Implícitament es comença a acceptar que han de prevaler respostes pràctiques (no ideologitzades) enfront dels problemes del país. Estaríem, doncs, en un context on importa mostrar i demostrar que les pràctiques que es propugnen en educació tenen eficàcia i eficiència per a resoldre els problemes del nostre poble. No és un context clar per a transitar cap a una reforma educativa i molt menys per a avançar cap a una revolució educativa.

Però, no oblidem que a la primera volta electoral un 41% del magisteri peruà va votar per Ollanta Humala. I en segona volta, l'actual governant va tenir una votació del 77% per part dels docents del país (83% en el vot vàlid). Podríem asseverar, llavors, que al voltant de la meitat dels docents peruans es poden constituir en subjecte col·lectiu de canvi. Un adequat tracte al magisteri podria ser la "base de suport" que permeti aprofundir els canvis en el sector, perquè no es quedin en simples "avanços". Però aquesta possibilitat comporta un dur treball, perquè el sentiment de canvi del magisteri es transformi en consciència i en organització. Si fos així, els "avanços" podrien superar el model encara hegemònic.

*Aquest text s'ha traduït del castellà. □